

Սակայն դա չի նշանակում, որ տարբեր խմբեր ու շրջաններ չեն ձեռնարկում քայլեր իրենց շահերն առաջ մղելու ուղղությամբ: Խոսքը վերաբերում է նաև ադրբեջանական լոբբինգային կառույցներին, որոնց թիվն զգալիորեն աճում է ԽՍՀՄ փլուզումից հետո²: ՌԴ-ում գործող հայտնի կառույցներից են 1999 թ. հիմնադրված «Ռուսաստանի ադրբեջանցիների ազգային մշակութային դաշնային ինքնավարությունը» («ՌԱԱՄԴԻ»)³, «Ադրբեջանի քաղաքացիական ասամբլեան»՝ ներառելով «Դուզ», «Օջագ», «Բակինեց», «Արագ» ՀԿ-ները, որոնք սերտորեն կապված էին Ռուսաստանում ԱդրՀ դեսպանության հետ⁴:

Ադրբեջանական լոբբիստական կառույցների ձևավորման ու գործունեության առանձնահատկություններից է դրանում պաշտոնական Բաքվի առանցքային դերը: Այսպես. 2001 թ. մարտի 5-ին Հ. Ալիևի ջանքերով Մոսկվայում հիսուն ադրբեջանական ՀԿ-ների ներգրավմամբ ստեղծվեց «Համառուսաստանյան ադրբեջանական կոնգրես» (ՀԱԿ) կազմակերպությունը, որի ղեկավար կազմում ընդգրկվեցին «ադրբեջանական» ծագումով հայտնի գործիչներ, գիտնականներ, մտավորականության և գործարար շրջանների ներկայացուցիչներ⁵: Սակայն նրա փաստացի ղեկավարը ԱդրՀ ՆԳՆ ներկայացուցիչ գեներալ Վիդադի Ռզանն էր⁶, իսկ վերահսկողությունը վերապահված էր ազգային անվտանգության նախարարության առաջին վարչությանը⁷, որի աշխատողները պաշտոնապես գրանցված էին որպես ֆինանսիստներ⁸: Կոնգրեսն իրագործում էր բազմաթիվ նախագծեր, այդ թվում՝ ՌԴ ադրբեջանցիներին միավորելու, յուրային երկրի մասին «ճշմարտությունը» տարածելու⁹, Ղարաբաղյան խնդիրն իրենց տեսլականով կարգավորելու ուղղությամբ¹⁰: Այնուհետև՝ 2001 թ. նոյեմբերին, Հ. Ալիևի նախաձեռնությամբ

² Տես *А. Анненкова, О. Султанов, Н. Тюрюканов. Сила азербайджанской диаспоры в России*, 12.03.2014 (<https://zakon-poryadok.mirtesen.ru/blog/43691081425/Sila-azerbaydzhanskoy-diasporyi-v-Rossii>):

³ Տես «Федеральная национально-культурная автономия азербайджанцев России», 09.04.2021 (<https://fnkaa.ru/fnka-azerros/istoriya/>):

⁴ Տես *Р. Мустафаева. Россия - Азербайджан: роль диаспор в развитии культурно-гуманитарного сотрудничества* (<https://cyberleninka.ru/article/n/rossiya-azerbaydzhan-rol-diaspor-v-razvitii-kulturno-gumanitarnogo-sotrudnichestva/viewer>):

⁵ Տես «Всероссийский азербайджанский конгресс», 19 октября 2004 г. (<http://kremlin.ru/supplement/2058>):

⁶ Տես *Ա. Անենկովա, Օ. Սուլտանով, Ն. Տյուրյուկանով*, Նշ. աշխ.:

⁷ Տես *Игорь Михайлин. Азербайджанское лобби в РФ*, 03.12.2013 (<https://igormikhaylin.livejournal.com/1470689.html?ysclid=m4v11wahhq851134557>):

⁸ Տես «Уроки Азии в Москве», 14 сентября 2002 г. (<https://stringer-news.com/publication.mhtml?Part=39&PubID=1423>):

⁹ Տես «Moscow hosts 3rd All-Russian Azerbaijani Congress». «AZERTAG», 25.11.2011 (https://azertag.az/en/xeber/moscow_hosts_3rd_all_russian_azerbaijani_congress-283473):

¹⁰ Տես «Всероссийский азербайджанский конгресс - это мост дружбы между народами Азербайджана и России». «AZERTAG», 20.10.2004 (https://azertag.az/ru/xeber/vserossiiskii_azerbaidzhanskii_kongress___eto_most_druzhy_mezhdu_narodami_azerbaidzhana_i_rossii-636006):

Բաքվում կայացավ աշխարհի ադրբեջանցիների առաջին համագումարը¹¹, որին հետևեց հաջորդ կարևոր հաստատութենական քայլը՝ 2002 թ. հուլիսի 5-ին ԱդրՀ նախագահի հրամանագրով ձևավորվեց արտասահմանում բնակվող ադրբեջանցիների հետ աշխատանքի պետական կոմիտեն: Այդպիսով՝ «աշխարհի տարբեր երկրներում ապրող ադրբեջանցիների կազմակերպված սկյուռքի ձևավորումը և լոբբինգի ստեղծումը դարձան ԱդրՀ արտաքին քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը»¹²:

Բացի այդ, Հ. Ալիևը, դեռ խորհրդային շրջանից տիրապետելով ռուսաստանյան վերնախավի հետ արդյունավետ կերպով աշխատելու նրբություններին, նախագահի գրասենյակին կից ստեղծեց հատուկ հիմնադրամ, որի միջոցներն ուղղվում էին «առանձնահատուկ աշխատանք» կատարելուն: Դրանք նախատեսում էին «շփումներ» ՌԴ կառավարության և քաղաքական գործիչների հետ*, Ադրբեջանի մասին ռուսաստանյան լրատվամիջոցներում հայտնված անցանկալի տեղեկատվության արգելափակում, փիար արշավների անցկացում և այլն¹³: Հեյդար Ալիևը գաղտնի կերպով մշակված այս ծրագիրն անվանում էր «21-րդ դարի ամենակարևոր խնդիրը», որի իրական նպատակը ՌԴ բոլոր կառույցների քաղաքականության վրա արդյունավետ ազդեցություն գործելն էր¹⁴:

Իլիամ Ալիևի կառավարման տարիներին այս ուղղությամբ ձեռնարկվող քայլերը շարունակվեցին, և ադրբեջանական լոբբիի գործունեությունը վերջնականապես ստացավ «պետական պատվերի» ձև, այն է՝ գլխավորապես քարոզվում էին և կյանքի կոչվում թեզեր, որոնք առաջ էր քաշում պաշտոնական Բաքուն: Դրանց ֆինանսական կողմը հուսալիորեն ապահովելու համար 2007 թ. Հեյդար Ալիևի հիմնադրամի ՌԴ մասնաճյուղի ղեկավար նշանակվեց նրա թոռը՝ Լեյլա Ալիևան, որը 2008 թ. դարձավ նաև ՌԴ ադրբեջանական երիտասարդական կազմակերպության նախագահ¹⁵:

ՌԴ-ում ադրբեջանական լոբբիի հակահայկական գործունեության հիմնական մեթոդներն ու միջոցները: Ռուսաստանում ադրբեջանական

¹¹ Տես Ռ. Մուստաֆաևա, Նշ. աշխ.:

¹² Տես «Государственный Комитет по работе с диаспорой Азербайджанской Республики» կայքէջը (<https://diasporamap.com/ru/content/1>):

* Ամերիկյան հետազոտող Էնտոնի Նոունզը, առանձնացնելով հաջող լոբբինգի վեց առանցքային բաղադրիչ, նշում է, որ լոբբիստներն ավելի շատ հենվում են օրենսդիրների և գործադիր մարմնի ներկայացուցիչների հետ անձնական հանդիպումների վրա, ինչը տպավորիչ է և մեծացնում է հնարավորությունները, քանի որ, երբ քաղաքականություն մշակողները տեղեկատվություն են ցանկանում, նրանք հակված են դիմելու իրենց ծանոթներին (տես A. Nownes. Total Lobbying: What Lobbyists Want (and How They Try to Get it). N.Y., 2006, PP. 90 - 100):

¹³ Տես Ա. Անենկովա, Օ. Սուլտանով, Ն. Տյուրյուկանով, Նշ. աշխ.:

¹⁴ Տես Իզդր Միխայլին, Նշ. աշխ.:

¹⁵ Տես «Հեյդար Ալիև» հիմնադրամի պաշտոնական կայքէջը (<https://heydar-aliyev-foundation.org/ru/content/index/143/>):

լոբբիի գործունեության ուսումնասիրությունը ցույց է տալիս, որ նա կիրառել է լոբբինգի տարբեր մեթոդներ ու միջոցներ*:

Էթնիկական լոբբինգ. ինչպես նշվեց, դեռ 2000-ական թվականներին աշխարհի տարբեր երկրներում ապրող ադրբեջանցիների կազմակերպված սփյուռքի ձևավորումը և լոբբինգի ստեղծումը դարձան ԱդրՀ արտաքին քաղաքականության գերակա ուղղություններից մեկը: Որպես արդյունք՝ բազմաթիվ կազմակերպություններ ստեղծվեցին նաև ՌԴ-ում, դրանցից առավել հայտնի են «Ադրբեջանի քաղաքացիական ասամբլեան», ՌԱԱՄԴԻ-ն , ՀԱԿ-ը, «Ռուսաստանի ադրբեջանցիների լիգան», «ՌԴ ադրբեջանական երիտասարդական կազմակերպությունը» և այլն** : Ռուսաստանում առկա ադրբեջանական շուրջ 260 (ըստ մեկ այլ աղբյուրի՝ 62)¹⁶ հասարակական կազմակերպությունները¹⁷ մեկ սփյուռքյան կառույցում միավորելու նպատակով 2019 թ. ապրիլի 27-ին Մոսկվայում տեղի ունեցած ադրբեջանցիների համաժողովում «Աշխարհի ադրբեջանցիների միության» և «Համաաշխարհային ադրբեջանական մշակութային հիմնադրամի» նախագահ Ֆիզուլի Մամեդովը միաձայն ընտրվեց «Ռուսաստանի ադրբեջանցիների միության» նախագահ¹⁸:

Ռուսաստանյան հասարակության մեջ իրենց ազգային սփյուռքի դերն ու սոցիալ-քաղաքական նշանակությունը ամրապնդելու նպատակով Ռուսաստանում գործող ադրբեջանական կառույցներն իրագործում են բազմաթիվ նախագծեր՝ գործնական կապեր հաստատելով ռուսաստանյան տարբեր կազմակերպությունների հետ***: ՌԴ ադրբեջանական սփյուռքը, որը համարվում է թվաքանակով ամենամեծը (տարբեր տվյալներով՝ 3-3,5 միլիոն) ու ֆինանսապես ամենակարողունակը (ՌԴ հարյուր ամենահարուստ մարդկանց թվում կան ծագումով մի քանի ադրբեջանցիներ)¹⁹, զբաղվում է նաև հա-

* Կախված կիրառվող միջոցներից ու մեթոդներից՝ քաղաքականության մեջ լոբբինգը ձեռք է բերում համապատասխան անվանում, օրինակ՝ պետական կառույցների լոբբինգ, բիզնես ընկերությունների լոբբինգ, էթնիկ խմբերի, ուղեղային կենտրոնների, նավթագազային և այլն (հանգամանորեն տես *Է. Նոունգ*, Նշ. աշխ., էջ 12–16):

** Սփյուռքի հետ աշխատանքի կոմիտեի կայքում վերջին՝ 2018 թ. տեղեկատվության համաձայն, ՌԴ-ում գործող կառույցների թիվը հասնում է 62-ի (տես «Государственный Комитет по работе с диаспорой Азербайджанской Республики» կայքէջը (<http://diasporamap.com/az/country/188>)):

¹⁶ Տես նույն տեղում:

¹⁷ Տվյալ շրջանում նրանց միջև առկա հակասությունների մասին ավելի հանգամանորեն տես *Ազեր Մուրադբեյլի*. Как Физули Мамедов азербайджанскую диаспору из подвалов привёл в пятизвёздочные отели, 30 июля 2019 г. (<https://minval.az/news/123908980>):

¹⁸ Տես «Физули Мамедов – новый лидер диаспоры в России», 30.05.2019 (<https://ednews.net/ru/news/society/369466-fizuli-mamedov-noviy-lider-diaspori-v-rossii>):

*** Օրինակ ՀԱԿ-ը համագործակցության պայմանագրեր էր ստորագրել Ռուսաստանի ժողովուրդների ասամբլեայի և ՌԴ Պետդումայի ազգությունների հանձնաժողովի հետ (տես «Всероссийский азербайджанский конгресс», 19 октября 2004 г. (<http://kremlin.ru/supplement/2058>)):

¹⁹ Տես *С. Рязинов*. Чье лобби влиятельнее в России? 20.10.2020 (<https://aftershock.news/?q=node/914399&full>):

մայնքների կազմակերպման, ֆինանսավորման, նոր կառույցների հիմնադրման, համայնքի «առաջնորդների առաջաջաման»*, երիտասարդ կադրերի պատրաստման, քարոզչության հարցերով²⁰: Օրինակ՝ ըստ «Ռոդնոյ Նովոկուզնեցկ» կայքի՝ Պետդումայի պատգամավոր Դ. Ի. Սավելևը ՌԴ խորհրդարանում ներկայացնում է ոչ թե իր ընտրողների, այլ Ադրբեջանի շահերը՝ փորձելով Ռուսաստանում ոչ միայն ապահովել ադրբեջանական բիզնեսի համար նպաստավոր պայմաններ, այլև տարածել «հայերի գրաված Լեռնային Ղարաբաղի անհապաղ ազատագրման մասին» թուրք-ադրբեջանական քարոզչական թեզը²¹:

Տեղեկատվական լոբբինգ. Ադրբեջանական լոբբինգի հաճախ կիրառվող մեթոդներից է կեղծ «քննարկումներ» ձևավորող, ձեռնածուական գնահատականներ տարածող, Ադրբեջանի քարոզչության դրույթներն առաջ մղող փորձագետների և բլոգերների հավաքագրումը: Հասարակական կարծիքի վրա ազդելու, հատկապես երկու պետությունների ընդհանուր շահերը շեշտելու, հակահայկական հոդվածներ պատվիրելու, Ադրբեջանը «դրական կերպարի» լույսով ներկայացնելու համար 2000-ական թվականներից սկսած Ռուսաստանում կազմակերպում են տարբեր բնույթի միջոցառումներ ու ռազմավարական «մեդիա արշավներ»²²: Օրինակ՝ «Արդարություն Խոջալուի համար» միջազգային լայնածավալ տեղեկատվական-քարոզչական արշավը նախածեռնել է Հեյդար Ալիևի հիմնադրամի ՌԴ ներկայացուցչությունը՝ նախագահ Լեյլա Ալիևայի անմիջական ջանքերով և ռուսաստանցիների ներգրավմամբ²³: Նրան է վերագրվում նաև Մոսկվայում «Բաքու» ամսագրի հիմնումը²⁴, իսկ «ՌԱԱՄԴԻ»-ին՝ «Ազեր-Մեդիա» հրատարակչության և «ԱԶԵՌՌՈՍ» մեդիա հոլդինգի ստեղծումը, որի շրջանակներում լույս էին տեսնում «Ես քաղաքացի եմ» թերթն ու «Լրաբեր. XXI դար» ամսագիրը²⁵ և

* Որպես օրինակ կարելի է նշել Սանկտ Պետերբուրգի երկու նահանգապետների (Բեզլով և Պոլտավչենկո) արմատներով Բաքվից լինելը և թուրք-ադրբեջանական բիզնեսի հետ նրանց սերտ առնչությունները: Դա հնարավորություն է տվել 10 տարվա ընթացքում հյուսիսային մայրաքաղաքում իրագործելու շուրջ 50 միլիարդ ռուբլու շինարարական ծրագրեր (Արևմտյան արագընթաց մայրուղի, Լախտակենտրոն, Պոլկովո օդանավակայան և այլն) (տես «Агенты влияния: кто и как лоббирует интересы Азербайджана в России», 19 ноября 2021 г. (<https://realtribune.ru/agenty-vliyaniya-kto-i-kak-lobbiruet-interesy-azerbajdzhana-v-rossii/>)):

²⁰ Տես «Государственный Комитет по работе с диаспорой Азербайджанской Республики» կայքէջը (<https://diasporamap.com/ru/content/1>):

²¹ Տես «“Лоббинг” в спину собственной стране», 15 июня 2016 г. (<https://arevelkcenter.com/analytics-in-russian/lobbing-v-spinu-sobstvennoj-strane>):

²² Տես *Ս. Միմավորյան*, Ադրբեջանական լոբբինգը ՌԴ-ում, 2023 (<https://hal.science/hal-04352426/document>):

²³ Տես *Է. Կրիշտալեվ*. Справедливость для Ходжалы. «Независимая газета», 26 февраля 2010 г. (http://www.ng.ru/ideas/2010-02-26/7_hojala.html):

²⁴ Տես «Հեյդար Ալիև» հիմնադրամի պաշտոնական կայքէջը (<https://heydar-aliyev-foundation.org/ru/content/index/143/>):

²⁵ Տես «Из истории». «Федеральная национально-культурная автономия азербайджанцев России», 20.09.2015 (<https://fnkaa.ru/fnka-azerros/istoriya/>):

Համառուսաստանյան ադրբեջանական կոնգրեսի հովանու ներքո էլ երկրից դուրս ադրբեջաներենով հեռարձակվող առաջին հեռուստառադիոընկերության հիմնումը²⁶: Հատկանշական է այս գործում, բացի ադրբեջանցիներից, ռուսաստանցի փորձագետների, լրագրողների, հասարակական գործիչների և այլ ոլորտների ներկայացուցիչների ներգրավումը, ընդամին դրանց թիվն ու ազդեցությունը աստիճանաբար աճում են²⁷:

Բիզնես լոբբինգ. գոյություն ունեն բազմաթիվ փաստեր, որոնք վկայում են, որ ադրբեջանական ծագում ունեցող գործարարները սերտ հարաբերություններ ունեն ՌԴ պետական համակարգի տարբեր օղակների ներկայացուցիչների հետ, ինչը կարևոր միջոց է լոբբինգի համար: Տարեցտարի ավելացվող պատժամիջոցների ենթարկվող ՌԴ-ում, որի տնտեսությունը առանց այդ էլ բավական մեծ չափով կախված է հումքային ռեսուրսներից, զգալիորեն մեծացել է ադրբեջանական նավթագազային լոբբիի ազդեցությունը, քանի որ հենց այս ոլորտում նա ունի բավական ուժեղ դիրքեր: Դրա շնորհիվ վերջին տարիներին ադրբեջանական լոբբիստները ակտիվորեն մասնակցում են Ռուսաստանի կառավարման բարձր օղակներում Ադրբեջանի օգտին տարվող քարոզչությանը, որտեղ ստեղծել են ամուր կապեր, ներդրել իրենց մարդկանց, միլիոնավոր դոլարներ են ծախսում տարբեր պետական ու համայնքային կառույցներում ներդրումներ կատարելու վրա: Օրինակ՝ փաստերը վկայում են, որ ադրբեջանցի միլիարդատեր Գոդ Նիսանովը կապեր ունի Ռուսաստանի ու Ադրբեջանի իշխանական շրջանների հետ*:

Ռուսաստանի քաղաքական և տնտեսական վերնախավի ներկայացուցիչների հետ կապված են Ադրբեջանից տեղափոխված մի շարք այլ գործարարներ, որոնցից են Ռուսաստանի գլխավոր նավթային մագնատ ու ՌԴ խոշորագույն նավթային ընկերության՝ «Լուկոյլ»-ի հիմնադիր ու գլխավոր

²⁶ *Stu L. Garayeva. The Role of the Diaspora in Strengthening the Azerbaijani-Russian Relations. "Metafizika", 2022, Vol. 5, Issue 3, Serial 19 (<http://metafizikajurnali.az/storage/images/site/files/Metafizika-19/Metafizika.Vol.5%2CNo.3%2CSerial.19%2Ccpp.139-155.pdf>):*

²⁷ *Stu «Агенты влияния: кто и как лоббирует интересы Азербайджана в России», 19 ноября 2021 (<https://realtribune.ru/agency-vliyaniya-kto-i-kak-lobbiruet-interesy-azerbajdzhana-v-rossii/>): 2020 թ. պատերազմից հետո Ադրբեջանի համար և՛ փիար, և՛ ֆինանսական տեսանկյունից կարևոր դարձավ այսպես կոչված ազատագրված տարածքների ցուցադրումը: Օրինակ՝ 2024 թ. Ադրբեջան, ներառյալ՝ «ազատագրված տարածքները», այցելել են 538 օտարերկրյա լրագրողներ 54 երկրներից, տարվա ընթացքում 9 երկրների լրագրողների համար կազմակերպվել են մեդիաշրջագայություններ դեպի «ազատագրված տարածքներ» և երկրի այլ շրջաններ (տես "Press release of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Azerbaijan on the results of 2024", 28 December 2024 (<https://www.mfa.gov.az/en/news/no51724>)):*

* Գ. Նիսանովը և Ջ. Իլիևը պետական խորհրդի քարտուղար Ալեքսեյ Դյումինի եղբորը՝ Արտեմ Դյումինին դարձրել են իրենց գործընկեր, Ալեքսեյ Ռոզոգոլինին՝ Դմիտրի Ռոզոգոլինի որդուն, նշանակել «Նազատինսկայա» տրանսպորտային հանգույցի գործադիր տնօրեն (տես «Сын Рогозина возглавил проект строительства транспортного узла в Москве», 12 сентября 2019 г. (<https://www.rbc.ru/business/12/09/2019/5d7a11129a79471da4d54bbc>)):

բաժնետեր Վազիթ Ալեքսանդրովը, առևտրային ոլորտում հայտնի Արագ Աղալարովը, հիմնականում ոգելից խմիչքների արտադրությամբ զբաղվող էլման Բայրամովը, շինարարական մագնատ Մեհրաջ Բաբաևը, «Նորոտգազի» նախագահ, ՌԴ Դաշնային խորհրդի նախկին անդամ Ֆարիադ Ահմեդովը և ուրիշներ:

ՌԴ ադրբեջանական լոբբիի հակահայկական թեզերը նախապատերազմյան շրջանում: ՌԴ-ում ադրբեջանական լոբբիի գործունեության հիմնական թեզերը տարիներ շարունակ կապված էին Ղարաբաղյան հիմնախնդրում Բաքվի տեսակետի տարածմանն ու Հարավային Կովկասում ռուսաստանյան քաղաքականության ծանրության կենտրոնի տեղափոխմանը Երևանից Բաքու: Բացի այդ, ակտիվորեն առաջ էր մղվում Ռուսաստանի և ռուս ժողովրդի հետ ադրբեջանցիների մտերմության, Ռուսաստանի Դաշնության նկատմամբ նրանց անձնուրաց հավատարմության, ինչպես նաև վերջին տարիներին Ադրբեջանի իբր ձեռք բերած ակնառու տնտեսական հաջողությունների դրույթները²⁸:

Այդ նպատակով խնդիր էր դրվել բարելավելու ռուս-ադրբեջանական հարաբերությունները, ազդելու ՌԴ հասարակական կարծիքի վրա՝ հասնելով ՌԴ պաշտոնական դիրքորոշման փոփոխությանը, որոնցից քաղաքական գործիչների և գործարարների, որոնք կարող են դառնալ Ադրբեջանի շահերն արտահայտողը²⁹, ուժային կառույցներ ներմուծելու իրենց գործակալներին, աջակցելու ադրբեջանական սիյուռքին անվտանգության մասնավոր ընկերությունների ակտիվ ցանցեր ստեղծելու գործում, վերահսկելու առանցքային շուկաները, իրենց կողմը գրավելու տարբեր մակարդակի պաշտոնյաների և այդ գործում ակտիվորեն օգտագործելու Ադրբեջանի ու Թուրքիայի հատուկ ծառայությունները³⁰: Հենց այս տեսակի լոբբիստներն են առանձնակի կարևորվում, քանի որ ռուսաստանցիների մեծ մասը ադրբեջանցիներից բխող գաղափարներին վերաբերվում է ակնհայտ նախապաշարմունքով, ուստի ՌԴ գործիչների նմանատիպ հայտարարությունները շատ ավելի մեծ ազդեցություն են գործում և վստահություն ներշնչում³¹: Բաքվում հասկանում են, որ նախկինում այլ ոլորտներում աչքի ընկած ռուսաստանցի փորձագետները (և՛ ազգային-հայրենասիրական, և՛ ազատական հոսանքի՝ կախված հանրության հակումներից) ակնհայտորեն շատ ավելի մեծ հաջողությունների կհասնեն իրենց ձեռնադրություններ ստեղծելու գործում³²:

Այսպես. ըստ քաղաքագետ և հասարակական գործիչ Ա. Սևաստյանովի՝

²⁸ Տես *Я. Амелина*. Азербайджанское лобби в РФ и российские проводники его интересов: идеологический аспект. «Регион и мир», 2010, № 1:

²⁹ Տես *Ռ. Մուստաֆաևա*, Նշ. աշխ.:

³⁰ Տես «Агенты влияния: кто и как лоббирует интересы Азербайджана в России», 19 ноября 2021 г. (<https://realtribune.ru/agency-vliyaniya-kto-i-kak-lobbiruet-interesy-azerbajdzhana-v-rossii/>):

³¹ Տես *Յա. Ամելինա*, Նշ. աշխ.:

³² Տես "Azerbaijani lobby in Russia, Israel, IRI and France". Ed. by V. Ruzhansky, A. Yevstratov. Yerevan, 2022, PP. 17- 18:

ՀՀ-ի հետ միությունը և՛ տնտեսապես, և՛ քաղաքականապես ծանր բեռ է, ոչինչ չի կարող տալ Ռուսաստանին, ուստի նա կոչ է անում «ուղղելու» ճակատագրական սխալը և Հայաստանից շրջվելու դեպի Ադրբեջան³³: Իրենց գրքում «ազատական» Ա. Գոյանինն ու «ազգայնական» Սևաստյանովը Ադրբեջանը ներկայացնում են որպես Երկրի վրա մի իսկական դրախտ, իսկ դրա աշխարհիկ մոդելը՝ որպես օրինակ ամբողջ մահմեդական Արևելքի համար, որը կարող է դառնալ Ռուսաստանի հզոր աջակիցը «սիոնացված Արևմուտքի» դեմ պայքարում³⁴: Բաքվի տեղեկատվական արշավի շրջանակներում է հրապարակվել ռուսաստանցի գիտնական Յ. Պոմպեևի «Ղարաբաղյան օրագիրը», որում հեղինակն «արդար» պայքար է մղում Ղարաբաղյան հակամարտության մասին ճշմարտությունը Ռուսաստանի հանրությանը հասցնելու համար³⁵: «Քաղաքական լրատվական գործակալության» հեղինակ Իգոր Բոլյովը Ղարաբաղյան խնդրում հայանպաստ կողմնորոշումը համարում է անընդունելի, քանի որ հայերին, միևնույն է, չես կարող դարձնել Ռուսաստանի անկեղծ ընկերներ ու դաշնակիցներ (Հայաստանի կրոնական և մշակութային հակվածությունը դեպի Ռուսաստան առասպել է), բայց դա կարող է Ադրբեջանին մղել Թուրքիայի ազդեցության գոտի³⁶: Լրագրող Եվգենի Կրիշտալևը, զուգահեռ տանելով սերբական Կոսովոյի հետ, գրում է. «Ադրբեջանից նույնպես փորձում են պոկել նրա հոգին՝ Ղարաբաղը»³⁷: Ադրբեջանի հետ գործակցության սկանդալային հետքեր ունեցող ռուս «գիտնական» Օլեգ Կուզնեցովի «Ճշմարտություն Ղարաբաղյան հակամարտության «առասպելների» մասին» գիրքը նվիրված է Ս. Տարասովի՝ Արցախի վերաբերյալ հնչեցրած տեսակետներին հակընդդեմ ադրբեջանական քարոզչական թեզերի տարածմանը³⁸: Ավելին. որոշ ռուսաստանյան լրատվամիջոցներ արգելում են իրենց ռեսուրսներում հրապարակել Բաքվի տեսակետին հակասող նյութեր: Դրանցից կարելի է նշել ՏԱՍՍ-ը՝ հանձին գլխավոր խմբագրի առաջին տեղակալ Միխայիլ Գուսմանի, որը, քողարկվելով ռուսաստանյան լրատվամիջոցի անվան տակ³⁹, իրականում ադրբեջանական

³³ Տես *А. Севастьянов*. «Русскому об Азербайджане и азербайджанцах: новый взгляд». Речь, произнесенная перед членами клуба «Русский интерес» 18 февраля 2010 г. в связи с выходом книги А. Б. Горянина и А. Н. Севастьянова «Русскому об Азербайджане и азербайджанцах». «АПН», 19.02.2010 (<http://www.apn.ru/special/article22413.htm>):

³⁴ Տես *А. Горянин, А. Севастьянов*. Русскому об Азербайджане и азербайджанцах. М., 2009 (<https://www.livelib.ru/book/1001564066-russkomu-ob-azerbajdzhanе-i-azerbajdzhantsah-aleksandr-sevastyanov>):

³⁵ Տես «В Москве вышла в свет книга «Карабахский дневник»», 19 января 2010 г. (<http://1news.az/society/20100119015711332.html>):

³⁶ Տես *И. Бойков*. От Махачкалы до Баку. «АПН», 28.01.2010 (<https://www.apn.ru/publications/article22340.htm>):

³⁷ Տես *Ե. Կրիշտալև*, Նշ. աշխ.:

³⁸ Տես *О. Кузнецов*. Правда о «мифах» Карабахского конфликта. М., 2013:

³⁹ Տես *Э. Бабаян*. То, что делает ТАСС, - это начало информационной войны

«Վեստի Կավկազ» և «Նեգավիսիմայա գազետա» պարբերականների տեղեկատվական ռեսուրսն է⁴⁰:

ՌԴ ադրբեջանական լրբքի հակահայկական թեզերի փոխակերպումները հետպատերազմյան շրջանում: Հետպատերազմյան շրջանում, այդ թվում՝ Արցախի հայաթափումից հետո, երբ Ադրբեջանի հիմնական նպատակներն իրագործված էին, ադրբեջանական լրբքին հայ-ռուսաստանյան հարաբերությունները պետական քաղաքականությանը համահունչ կերպով խաթարելու համար վերափոխեց իր գործունեության ուղղվածությունը՝ առաջ մղելով նոր քարոզչական թեզեր ու գաղափարներ: Հարկ է շեշտել, որ ՌԴ շահերի փոփոխման պայմաններում նպաստավոր իրավիճակ է ստեղծվել ադրբեջանական լրբքինգի համար:

2021 թ. Պետդումայի մի շարք պատգամավորների հետ այցելելով Շուշի՝ «Ազգային պաշտպանություն» ամսագրի գլխավոր խմբագիր Ի. Կորոտչենկոն «ազդարարեց» Բաքվի երկու մտավախությունները. Ադրբեջանում շատ են երկյուղում Հայաստանի ռևանշից, որում լուրջ ուժեր են ներգրավված նաև Ռուսաստանից, և բոլորը չէ, որ կճանաչեն երկրորդ դարաբաշյան պատերազմի քաղաքական արդյունքները: Այդ շրջանից սկսած պաշտոնական Բաքուն պարբերաբար առաջ է քաշում «Հայաստանի սպառնազինումը սպառնալիք է տարածաշրջանում խաղաղությանն ու անվտանգությանը» թեզը⁴¹, ինչի մասին տարեսկզբին տված հարցազրույցում արդեն վերջնագրի ձևով հայտարարեց Ի. Ալիևը⁴²: Քանի որ Հայաստանի զինվելու փաստն ինքնին Ռուսաստանի համար բացասական միտում չունի, հետևաբար նաև վտանգն ընկալելի չէ, ադրբեջանական լրբքին այն համեմուն է Արևմուտքի՝ Հարավային Կովկասից Ռուսաստանին դուրս մղելու վտանգով⁴³: Հրահանգվելով պաշտոնական Բաքվից՝ Ի. Կորոտչենկոն առաջ մղեց արևմտյան տեխնոլոգիաների հիմքի վրա Հայաստանում ՀՕՊ-ի համակարգերի տեղադրման քաղաքականության համար սպառնալիքի թեզը⁴⁴: Ավելի հեռուն գնալով ու, հավանաբար, փորձելով արտահայտել Հայաստանին պաշտոնական Կրեմլի ուղղած ազդակները, բայց նաև տուրք տալով ադրբեջանական լրբքի քա-

против Армении: журналист, 10 сентября 2019 г. (<https://infoteka24.ru/2019/09/10/45085/>):

⁴⁰ Стu "Azerbaijani lobby in Russia, Israel, IRI and France", P. 2:

⁴¹ Стu «Джейхун Байрамов: Курс на вооружение Армении - угроза региональной безопасности». "AZERTAG", 27.08.2024 (https://azertag.az/ru/xeber/dzheihun_bairamov_kurs_na_vooruzhenie_armenii_ugroza_regionalnoi_bezopasnosti-3152670):

⁴² Стu «Ильхам Алиев дал интервью местным телеканалам», 07.01.2025 (<https://president.az/ru/articles/view/67871>):

⁴³ Стu *Игорь Кармазин*. Парижут без ножа: Франция пытается вытеснить Россию из Закавказья. Министр Лекорню пообещал Еревану системы ПВО и боеприпасы, 24 октября 2023 г. (<https://iz.ru/1593915/igor-karmazin/parizhut-bez-nozha-frantciia-pytaetsia-vytesnit-rossiiu-iz-zakavkazia>):

⁴⁴ Стu «Военный эксперт раскрыл «Москва-Баку» планы Запада на Южный Кавказ в 2025 году», 17.12.2024 (https://moscow-baku.ru/news/politics/voennyu_ekspert_raskryl_moskva_baku_plany_zapada_na_yuzhnyy_kavkaz_v_2025_godu/):

րոզչությանը՝ համառուսաստանյան պետական հեռուստատեսության գլխավոր տնօրենի տեղակալ Դ. Կիսեյովը «Շաբաթվա լուրեր» հաղորդման ժամանակ շեշտեց՝ «Հայաստանը շատ գեներ է ստանում Ֆրանսիայից և բացահայտ կերպով պատրաստվում է պատերազմի»⁴⁵:

Ադրբեջանական լրբբիի գործունեության ներկայիս հիմնական ուղղություններից է Հայաստանի՝ որպես «Ռուսաստանին դավաճանած» երկրի կերպարի ստեղծումը⁴⁶: Այս համատեքստում տարվող քարոզչությամբ՝ Արևմուտքի հետ ՀՀ մերձեցումն ու ՀԱՊԿ-ում հարաբերությունների սառեցումը ներկայացվում են որպես դավաճանական քայլ⁴⁷, Ռուսաստանի դեմ արևմտյան ռազմավարության կետերից մեկի իրականացում⁴⁸, որն իրողությունների բերումով ընկալելի է ՌԴ տարբեր շրջանների համար, ընդ որում, ՀՀ ու ՀԱՊԿ-ի հարաբերությունները պայմանավորվում են ոչ թե Հայաստանի դեմ արտաքին ագրեսիային այդ կառույցի չարձագանքելու հանգամանքով, այլ ներքաղաքական խնդիրներով⁴⁹:

Պաշտոնական Բաքվից հրահանգավորվելով՝ ադրբեջանական լրբբին ՌԴ-ում հաճախ է քարոզում թեզեր՝ ՀՀ-ին 44-օրյա պատերազմն սկսելու մեջ մեղադրելուց⁵⁰ մինչև այն, որ Երևանը ցանկացած սցենարի դեպքում ստիպված կլինի բացել արտատարածքային միջանցք⁵¹: «Ադրբեջանի համար շարունակում է կենսական նշանակություն ներկայացնել «Ձանգեզուրի միջանցքով» ավտոճանապարհի բացումը», շեշտել է ռուսաստանցի լրագրող Դ. Կիսեյովը՝ հնչեցնելով Ալիևի հիմնավորումներն ու ՀՀ հասցեին բարձրաձայնվող սպառնալիքները և աղավաղելով նոյեմբերի 9-ի եռակողմ հայտարարությունը⁵²:

⁴⁵ Տես Информационная программа «Вести недели», 12.01.2025 (<https://smotrim.ru/video/2918619>):

⁴⁶ Տես «Против Армении в России работает азербайджанское лобби: создают образ «предателя». Видео», 13.09.2023 (<https://rusarmino.ru/2023/09/13/protiv-armenii-v-rossii-rabotaet-azerbajdzhanskoe-lobbi-sozdayut-obraz-predatelya-video/>):

⁴⁷ Տես «Политолог Марков: Армения намерена предать Россию и переметнуться к ее врагам», 19 ноября 2023 г. (<https://argumenti.ru/politics/2025/03/941335>):

⁴⁸ Տես А. Корнелюк. Выход Армении из ОДКБ: глупость или измена? 03.03.2024 (<https://www.ritmeurasia.ru/news--2024-03-03--vyhod-armenii-iz-odkb-glupost-ili-izmena-71879>): «Армения выполняет некий заказ Европейского Союза - Андрей Клиневич», 3 февраля 2024 г. (<https://www.youtube.com/watch?v=3k7rMLiVUkS>):

⁴⁹ Տես «По итогам государственного визита в Казахстан и саммита ОДКБ Владимир Путин ответил на вопросы журналистов», 28 ноября 2024 г. (<http://www.kremlin.ru/events/president/news/75689>):

⁵⁰ Տես «Все 44 дня мы шли только вперед!». Интервью Ильхама Алиева главному редактору журнала «Национальная оборона» И. Коротченко, 24 сентября 2021 г. (<https://oborona.ru/product/zhurnal-nacionalnaya-oborona/vse-44-dnya-my-shli-tolko-vpered-42610.shtml>):

⁵¹ Տես «Игорь Коротченко: Зангезурский коридор будет открыт при любых раскладах». "AZERTAG", 18.09.2023 (https://azertag.az/ru/xeber/igor_korotchenko_zangezurskii_koridor_budet_otkryt_pri_lyubyh_raskladah-2752465):

⁵² Տես Информационная программа «Вести недели», 12.01.2025 (<https://smotrim.ru/video/2918619>):

ՀՀ-ին ներկայացվող ադրբեջանական պահանջներից մեկն էլ կապված է Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման նպատակով ստեղծված ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի լուծարման հետ⁵³: Հաշվի առնելով Ռուսաստանում հնչած արձագանքները՝ կարող ենք ենթադրել, որ ռուս-արևմտյան հակասությունների ազդեցությամբ այս հարցում ևս Մոսկվան ունի ըմբռնողական վերաբերմունք: Օրինակ՝ 2024 թ. տարեվերջյան ձեպագրույցում Ս. Ջախարովան գրեթե նույնությամբ կրկնեց Ադրբեջանի պնդումը, թե ԵԱՀԿ Մինսկի խումբը ենթակա է լուծարման՝ հավելելով, որ «Հայաստանն ու Ադրբեջանը կարող են համատեղ կերպով նախաձեռնել այս կառույցի լուծարումը»⁵⁴: Եթե Ադրբեջանի դեպքում ԵԱՀԿ Մինսկի խմբի լուծարման պահանջը պայմանավորված է Ղարաբաղյան հիմնախնդրի կարգավորման նպատակով միջազգայնորեն ստեղծված միակ հաստատութենական կառույցից ձերբազատվելու ձգտմամբ՝ Արցախի էջը վերջնականապես փակելու նպատակով, ապա նույնաբովանդակ հայտարարությունները հենց ռուսաստանյան շահերի տեսանկյունից՝ թեկուզ հետագայում որպես լծակ օգտագործելու առումով, այնքան էլ հասկանալի չեն⁵⁵:

Ամփոփում

Այսպիսով՝ հայ-ռուսաստանյան հարաբերությունների և Հայաստանի նկատմամբ Ռուսաստանի վարած այժմյան քաղաքականության վրա զգալի է ՌԴ ադրբեջանական լոբբիի ազդեցությունը, մի սուբյեկտի, որի ստեղծումն ու գործունեությունը անմիջականորեն կապված են Բաքվի որդեգրած արտաքին քաղաքականության հետ:

2020 թ. Ղարաբաղյան պատերազմին նախորդող տարիներին և հատկապես հետպատերազմական փուլում՝ Արևմուտք–Ռուսաստան աշխարհաքաղաքական առձևկատման, տարածաշրջանում Ադրբեջանի դիրքերի ամրապնդման, ՀՀ–ՌԴ հարաբերություններում տեղ գտած խնդիրների առկայության և այլ իրողությունների պայմաններում, ադրբեջանական լոբբինգի և նրա քարոզչական թեզերի կենսագործման համար ստեղծվեց նպաստավոր իրավիճակ: Թերևս վերոնշյալ հանգամանքներով կարելի է բացատրել Հայաստանին ուղղված Ադրբեջանի քարոզչական թեզերի նկատմամբ Ռուսաստանի ըմբռնողական վերաբերմունքն ու տարբեր հարցերում զուգամիտվող արտաքին քաղաքականությունը:

⁵³ Տես «Алиев призвал распустить Минскую группу ОБСЕ по Нагорному Карабаху». ИА «Красная Весна», 17 февраля 2024 г. (<https://rossaprimavera.ru/news/fdc6f593>):

⁵⁴ Տես «Захарова: Баку и Ереван могут совместно инициировать роспуск Минской группы ОБСЕ», 25 декабря 2024 г. (<https://tass.ru/politika/22772331>):

⁵⁵ Տես «Лавров: Минская группа ОБСЕ прекратила свою деятельность по инициативе США и Франции», 24 июня 2022 г. (<https://tass.ru/politika/15023551>):

ВЛИЯНИЕ АЗЕРБАЙДЖАНСКОГО ЛОББИ В РОССИИ НА АРМЯНО-РОССИЙСКИЕ ОТНОШЕНИЯ

*Г. А. ПАШАЯН, кандидат политических наук, доцент, ученый-аналитик
ЦРСИ ИНСИ НИУО МО РА*

РЕЗЮМЕ

В статье анализируются и представляются особенности формирования и деятельности азербайджанского лобби в Российской Федерации, используемые методы и средства, антиармянские тезисы и их трансформации до и после войны 2020 года, а также влияние лобби на армяно-российские отношения. Показано, что для продвижения собственной повестки дня, начиная с 2000-ых годов, Азербайджан инициировал процесс консолидации азербайджанской диаспоры в Российской Федерации и формирования лоббистских структур с целью использования ее возможностей и финансовых ресурсов. В этих целях Баку использовал также партнерские отношения миллиардеров – выходцев из Азербайджана Вагита Алекперова, Года Нисанова, Зараха Илиева, Араза Агаларова и других.

Благодаря последовательной работе официальному Баку удалось создать инструменты для эффективной работы с российскими политиками, законодателями, экспертами, представителями СМИ. В годы, предшествовавшие Карабахской войне 2020 года, но особенно в послевоенный период, в силу геополитических противоречий между Западом и Россией, усиления позиций Азербайджана в регионе, проблем в армяно-российских отношениях и других реалий, были созданы благоприятные условия для азербайджанского лоббизма и реализации его пропагандистских тезисов. Возможно, вышеизложенные обстоятельства объясняют понимание Россией пропагандистских тезисов Азербайджана, направленных против Армении, и ее конвергентную внешнюю политику по различным вопросам.

THE IMPACT OF THE AZERBAIJANI LOBBY IN RUSSIA ON THE ARMENIAN-RUSSIAN RELATIONS

*H. A. PASHAYAN, PhD in Political Sciences, Associate Professor, Research Fellow,
CRSS, INSS, NDRU, MOD, RA*

SUMMARY

The article analyzes and presents the peculiarities of the formation and activities of the Azerbaijani lobby in the Russian Federation, its means and methods employed, the 2020 pre- and postwar anti-Armenian theses and their transformations, as well as its impact on the Armenian-Russian relations. It is demonstrated that in order to advance its own agenda,

starting from the 2000s, Azerbaijan initiated a process of consolidating the Azerbaijani diaspora in the Russian Federation and establishing lobbying structures with a focus on the use of its capabilities and financial resources. For the same purpose Baku has been using partnership relations with billionaires, who came from Azerbaijan. To name a few – Vagit Alekperov, God Nisanov, Zarakh Iliev, Aras Agalarov and a few more.

The official Baku was both consistent and successful in managing to create tools for effective work with Russian politicians, legislators, experts, and media representatives. In the pre-2020 Karabakh war, but more importantly in the post-war period, due to the geopolitical contradictions between the West and Russia, the strengthening of Azerbaijan's positions in the region, problems in the relations between Armenia and Russia, and other realities, favorable conditions were created for Azerbaijani lobbying and the implementation of its propaganda theses. The above circumstances can possibly explain Russia's understanding of Azerbaijani propaganda theses directed at Armenia and its convergent foreign policy on various issues.